

Ani tento román – obraz individuálního života ve střetu s dějinami a s mocenskou manipulací a také obraz omezené možnosti poznávat svůj vlastní úděl – není významově uzavřen ve své historické látce. Šotolovo dílo jako celek integrovaný poetickou konstantou kontrastu, rozporu, absurdna a paradoxu je svými tématy stále aktuální.

Recenze

Neologismy a archaismy kolem nás

Helena Chýlová, FPE ZČU v Plzni

chylova@kej.zcu.cz

LIŠKOVÁ, Michaela; ŠEMELÍK, Martin (eds.). *Slova a jejich příběhy #Neologismus #Archaismus*. Praha: Academia, 2024.

Letos vyšla v edici Lingvistika v nakladatelství Academia popularizační publikace věnovaná především nejnovější slovní zásobě češtiny, částečně se ale zaměřující i na slovní zásobu minulých desetiletí nebo i staletí. Jejími editory jsou Michaela Lišková a Martin Šemelík, pracovníci Ústavu pro jazyk český. Autoři pocházejí buď z téhož pracoviště jako oba editoři (Barbora Procházková), nebo i z jiných akademických ústavů: z Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK a Ústavu translologie FF UK (Věra Kloudová), z Centra českých studií na Univerzitě Regensburg (Kateřina Šichová) a z Ústavu českého národního korpusu FF UK (Michal Šrabal). Formou kratších statí jednak všichni uvádějí čtenáře do problematiky studia neologismů a archaismů, jednak předkládají informace o jednotlivých slovech, jejich stylových příznacích, stereotypech a jejich modifikacích a zabývají se také změnami projevu jícími se ve vývoji slovní zásoby. Výklady se i díky působení autorů na rozdílných akademických pracovištích vyznačují přínosným přesahem nejen do dalších oblastí jazyka, ale postihují také jevy společensko-kulturní.

Předkládaná publikace vznikla, jak sami editoři uvádějí v úvodu, na podkladě jazykových sloupků obsažených v neologickém blogu databáze *Neomat*, v časopise *Vesmír* a v *Lidových novinách* v letech 2017–2023. Své příspěvky autoři v některých případech přejali beze změny, jinde je pro potřeby knižního vydání upravili, rozšířili nebo spojili s dalšími texty.

Kniha tedy není koncipována jako systematický výklad analyzovaných jevů, přináší aktuální pohled na současnou slovní zásobu a dokumentuje procesy, které v ní probíhají na pozadí obecné lexikologické metodologie. Autoři si uvědomují, a také to připomínají čtenářům, že ani pojem archaismus, ani neologismus není jednotně chápán a definován, u archaismu se ještě přidává vymezení hranice mezi archaismem a historismem. V knize je archaismus vymezován širěji než v jiné odborné

literatuře či školském pojetí (např. P. Hauser, J. Filipec, F. Čermák), jeho pojetí zahrnuje i historismy. Autoři v popularizačním zjednodušení vymezují archaismy následovně: „V našem pojetí pod archaismy spadají jednak slova a významy slov vyšlé z užití (*silozpyt* – fyzika), příznakové svou vázaností na starší stav jazyka, jednak slova označující osoby, věci, jevy, reálie atd. již zaniklé, spjaté s minulostí (panoš „mladý šlechtic přidělený k osobní službě svému pánovi“). Pro tuto druhou skupinu se často používá označení historismy.“ (s. 10) Východiskem poznání neologie jsou především práce O. Martinčové a jejich spolupracovníků.

Na zhruba 150 stranách předkládá publikace čtenářům podstatné kontextové vztahy související s kulturními fenomény, všímá si zajímavých míst v historii a současnosti vybraných slov, nachází spojitosti mezi evropskými jazyky, hlavně angličtinou, němčinou nebo lotyštinou. Příspěvky jsou uspořádány do tematických, široce koncipovaných oddílů, jednotlivě však vykazují různou úroveň zpracování.

Čtenář má možnost poznat např. historii slov *merch* a *urbex*, dozvědět se, že to jsou abreviát a blend. Dozví se, na který den v roce připadá Den neologie, pozná význam anglicismů *wearables*, *spoiler*, *toxický* nebo *glamorizovat*. V kapitole *Slay nákupy s dospívajícími dcerami* je prezentována současná mluva mladých a čtenář může zjistit, kdo je *chábryně*. Lze poznat nové trendy v pojmenování barev, v životě společnosti se seznámit s *kurzarbaitem* i *sockou*, zjistit, jestli umíte někoho *navnímat*, seznámit se s knížkou v proměnách času (*modrá knížka*, *pracovní knížka* atd.). Čtenář si může také připomenout slavné výroky, dobu koronavirovou, poznat, co dělá *instagramista*, když *šeruje po síti* apod. Doufám, že z dokladů je patrné, že se zájemci o danou problematiku mohou nejen dozvědět něco nového, poznat nové významy současných slov nebo si uvědomit skryté souvislosti u slov časově zakotvených, ale většinou mají možnost se také pobavit. Je nutno poznamenat, že zábavná forma neubírá nic z odborného náhledu na analyzovanou skutečnost. Při pojednání o jednotlivých lingvistických aspektech analyzovaných jevů nalezne čtenář cenné hodnotící pohledy na danou problematiku, především o stylovém zařazení slov. Je škoda, že nejsou uváděny i odkazy na starší příspěvky s podobnou či stejnou tematikou, např. u kapitoly na s. 97 *Čágo, bélo, šilenci aneb Pozdravy poprvé...* by bylo vhodné uvést odkaz na článek L. Zimové v našem časopise, který tuto problematiku podrobněji již dříve zpracovával. Samozřejmou součástí knihy je seznam doporučené a užité literatury a zdrojů s přesnou identifikací původních textů jednotlivých kapitol.

Slova a jejich příběhy jsou jednoduchou, popularizační a přínosnou publikací přinášející řadu aktuálních poznatků o české slovní zásobě a pohledy na mnohdy překvapivé příběhy jednotlivých slov současné i dřívější české slovní zásoby. Svou narací se mohou stát dobrým pomocníkem pro učitele, kterému poskytují bohatý zdroj archaismů a neologismů neobsažených v učebních materiálech. Umožňují pracovat ve škole s nejnovější slovní zásobou, přinášejí řadu zajímavostí a inspirativních podnětů nejen k poznání významu a vývoji jednotlivých slov, ale také mnohé podněty objasňující začleňování slov do slovní zásoby. Zároveň zachycují specifika, vývojovou dynamiku současné české slovní zásoby a prezentují její vnitřní diferencovanost.